

Бандровський О.Г. (м.Львів, Україна)

ДУНАЙСЬКІ ПЛЕМЕНА ТА ЇХ РОЛЬ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ДОБУ ПРАВЛІННЯ АВГУСТА ТА ТІБЕРІЯ

Можна беззастережно говорити про те, що Август і Тіберій заклали основні риси зовнішньополітичної лінії, з якої випливало і особливе місце дунайського кордону. Перші кроки римлян на шляху до Дунаю розпадаються на три напрями: Балкани, Подунав'я та Рейн. Саме в цьому аспекті буде розглядатися римська експансія в напрямі дунайських земель. Ми вже торкалися проблем формування даного зовнішньополітичного курсу (Бандровський, 2010). Систематизація археологічного матеріалу останніх десятиліть примусила нас знов повернутися до аналізу джерел античного часу в цьому регіоні. Ряд узагальнень і нові дані примусили ретельніше вивчити методи римської експансії і внести певні корективи в аналіз розташування племен Подунав'я.

В I ст. до н.е. у Нижнє Подунав'я стали активно проникати скіфо - сарматські племена. Вони розрізали єдиний до цього масив фракійців. Пліній Старший зокрема говорить про те, що даки були відтіснені на північ саме язигами - сарматами. Можливо подібність даків з парфянськими племенами дахів, про яку писав Страбон та Діонісій Перієт виникла саме внаслідок цих переміщень. Дахи проживали в Приарал'ї. Саме тоді антична традиція почала вживати дві назви для річки Дунай. Гети вживали для нижньої течії іллірійську назву Істр, а даки починають використовувати назву Данувій. В останній назві відчувається вплив давньоіранських мов, що використовували назву Дан ("Дан" - ріка у скіфо - сарматських говірках). Подібні іранські назви відчуваються в назві племен каспіан, що проживали в районі Сіретсько - Прутського межиріччя та назві столиці даків - Сармізегетуза - "місто сарматів та гетів". Римські джерела неодноразово свідчать про наявність складних етнічних протиріч між гето - даками, кельтами та скіфо - сарматами в Дакії.

Безумовно Август прекрасно був освічений у військово - політичних обставинах на Балканах. Важливо також відзначити, що чергування тріумфів під час повернення Октавіана в Рим дуже важливо для розуміння пріоритетів Августа в подальшому продовженні традиційної римської агресії. Перший день - тріумф над Іллірією та Далмацією, другий день - святкувалася перемога при Акціумі з морськими трофеями, і нарешті - перемога над Єгиптом (Dio Cass., 21, 5-7).

Здавен землі, що лежали на північ від Греції, були надзвичайно родючими, вони виробляли достатньо оливкового масла та вина, хоча мало оброблялися місцевим населенням, котре охоче займалося піратством та грабунками (Strabo, VII, 5, 10). Тут в переважній більшості мешкали іллірійські та фракійські племена (Strabo, VII, 1, 1; 3, 15), а на північ від них мешкали кельтські племена та окремі племена з скіфо - сарматської групи. В умовах етнічного спілкування відбувалося утворення міжплемінних

союзів і одне з іллірійських племен - яподів Страбон вважає змішаним кельто - іллірійським племенем (Strabo, VII, 5, 2). Він повідомляє, що країна відносно бідна. Місцеві жителі мали міста (Metulum, Agurinum, Monetium, Vendum) і носили татування (грец. *κατάστικτοι*) подібні колу іллірійців та фракційців, що вказує на заняття морським промислом (Strabo, VII, 5, 2). Вздовж узбережжя Іллірії тягнулися землі лібурнів. Інші племена Іллірії, що мешкали на південь від яподів, були далмати та автаріати. На північ від яподів мешкали племена паннонців, а на схід - скордиски, вочевидь кельтські племена, що здійснювали постійні набіги на автаріатів і тим самим спровокували конфлікт, після завоювання римлянами автаріатів у свій бік (Strabo, VII, 5, 11). Військові акції скордисків зачепили і землі фракційців.

У цьому відношенні важливо нагадати, що у 59 р. до н.е. Іллірія дісталася Юлію Цезарю в якості консульської провінції. Під час громадянської війни з Помпеєм місцеве іллірійське населення підтримувало останнього, в той час як римські громадяни стояли за Цезаря. В 45 р. до н.е. Публій Ватиній очолив римську армію, надіслану Цезарем для підготовки походу проти гето - дакійських племен та врегулювання ситуації в Подунав'ї (Моммзен, 2002, с.12). Базою для формування армії став Дірарахі.

Племена фракійської групи, що мешкали на північ від Дунаю, називалися даки або гети. До утворення царства Децебала цю спільноту історики часто називають гето - даками. Цар гетів Дроміхет зумів створити потужну державу. Сам Лізімах, один з наступників Александра Великого, зазнав поразки від гетів і потрапив в полон. Через деякий час царство Дроміхета розпалося. В II ст. до н.е. у Гетію вторглися племена бастарнів. Філіп V, цар Македонії, дуже розраховував на їхню допомогу в боротьбі з Римом, проте ці плани були знищені через недалекоглядність його сина Персея. Незважаючи на це, бастарни залишилися в регіоні Подунав'я, вступивши в певний компроміс з місцевим населенням (Шукин, 1994, с.279).

Тим часом балканські провінції, що потрапили під контроль римлян, стали турбувати своїми набігами гето - даки з-за Дунаю. Коли ріка вкривалася кригою, вони переходили на правий берег і спустошували околиці. На півдні Трансильванії в горах Ораштіє даки створили в I ст. до н.е. оборонну систему фортець та інших укріплень. Правитель гето - даків Бурібіста підкорив своїй владі північнодунайські і частину південнодунайських фракійських племен, і навіть деякі дрібні грецькі поліси (наприклад, Діонісополь). У його намір входило поширення влади даків у районі правобережного Дунаю аж до Тиси. На якийсь період часу дакам удалося поширити своє панування на обох берегах Дунаю, що підтверджується археологічними джерелами. Дакійська кераміка і монети часу Бурібісти походять з району Будапешта, досягаючи сучасної Південної Словаччини (Археология Венгрии, 1986, с.278-279). Спадковим володінням Бурібісти була територія нинішнього Банату, де розташовувалася його столиця Аргедава (Арцидава, суч. Вередія) (Ptolem., Geogr., 111, 8, 4) і відкіля він

робив свої грабіжницькі походи на захід і схід Балканського півострова.

Однак у 45 р. до н.е. Бурібіста був убитий повсталими проти нього гетами, царство його розпалося на кілька самостійних частин. Військові експедиції, проведені Августом, мали на меті ізолювати лівий берег Дунаю, щоб не піддавати нападам правобережні провінції. Експедиції спрямовувалися не проти всіх даків, а проти окремих дакійських племен. За Августа були переможені троє вождів даків (*duces*) (Suet., Aug., 21). Двоє з вождів - Котізон і Дікомес - відомі в джерелах цього часу. Котізон дотримував мир з Римом і з ним був укладений римлянами союз, у забезпечення якого Август пообіцяв віддати Котізону в дружину свою дочку Юлію (Suet., Aug., 63), а Дікомес підтримував Антонія. Союз з Котізоном відноситься до 30 р. до н.е. (Patsch, 1932, s.60 u. folg.). Сам він загинув у сутичках між даками, а Дікомес потрапив у полон до Августа. Під владою Котізона знаходилися гірські області країни даків. Флор повідомляє про те, що даки Котізона засіли за горами і роблять набіги через замерзлий Дунай (Flog, II, 28, 18-19). Як вважають, влада Котізона поширювалася на обидва береги річки (Mócsy, 1966, s.101-102).

Однією з причин походів Октавіана в Іллірію було бажання зайняти армію, що вивільнилася після громадянської війни, та, в умовах невиконаних обіцянок наділення землею, могла стати вибухонебезпечним матеріалом у внутрішній політиці. Хоча заходи по здійсненню дакійського походу і не були виконані, стратегічне завдання цих військових кампаній все ж таки прослідковується. По-перше, римляни набули перший досвід у налагодженні стосунків з фракійськими та іллірійськими племенами та захопили стратегічні опорні пункти - Сіскія та Сеґетія (або Сердіка) для подальших походів. По-друге, Македонія стала внутрішньою провінцією і не потребувала тепер військового управління.

Подолавши опір Помпея у 35 та 34 - 33 рр. до н.е. Октавіан особисто провів військові кампанії в Іллірії (Dio Cass., 49, 34-38). Перший похід (35 р. до н.е.) був спрямований проти дрібних іллірійських племен, що мешкали біля самого моря та проти салассів від Доклеї (суч.Чорнагора) до Фіуме (суч.Рієка). Безумовно існувала і певна пропагандистська мета у поході проти іллірійців. На відміну від далеких парфян - іллірійці були реальною загрозою для пересічних громадян. Вони були союзниками піратів та загрожували підвозу хліба. Ще у 48 і 44 рр. до н.е. іллірійці нанесли Риму серйозні поразки (App., Illyric., 12-13). Тому плани походу в Британію, що становили зовнішньополітичний заповіт Цезаря, були відкладені (Шифман, 1990, с.79). Октавіан разом з Марком Віпсанієм Агріппою взяв персональну участь в походах, бився в рядах легіонерів і навіть отримав поранення - камінь влучив у коліно (Suet., Aug., 21; Plut., Ant., 54; App., Illyric., 16-28; Dio Cass., 49, 35-38). Потім основні бойові дії були перенесені в області яподів. В боротьбі з останніми значну роль відіграв Валерій Мессала Корвін (64 р. до н.е. - 8 р. н.е.) (Paneg. Messal., 106 ff.; Strabo, IV, 191; App., Illyr., 17; Dio Cass., 49, 38). Підкоривши ці землі, Октавіан вийшов долиною р.Купа до місця її впадіння в р.Саву і зайняв

укріплене поселення сегетанів Сіскію (Plin., HN, III, 148; Strabo, VII, 313-314). Це укріплене поселення повинно було стати базою для подальшого походу проти гето - даків.

Після завоювання Єгипту Октавіан вирішив продовжити завоювання Іллірії. У 30 - 29 рр. до н.е., в той час коли Октавіан знаходився на сході, відбувся похід намісника Македонії Марка Ліцінія Красса проти бастарнів.

В останній час поживалося вивчення місця цього племені в історії Карпатського ареалу. Російські дослідники традиційно вивчали бастарнів лише як один з етносів Задунав'я, що не грав помітної ролі серед великої кількості племен (Ременников, 1954; Буданова, 2001). У вітчизняній історіографії проблема бастарнів тягнеться з кінця XIX століття. Огляд проблематики того часу подав вже М.Грушевський (Грушевський, 1913, с.8).

Деметрій з Каллатису першим відзначив появу бастарнів, що жили серед фракійців як "прийшлий люд" (Ps. Scimn., 797). На початку II ст. до н.е. бастарни виступали союзниками македонського царя Філіпа V. Античні автори були добре знайомі з ними. Дискусія про їхню приналежність заплутана античними джерелами. Відомо, що античні автори пропонували різні версії походження бастарнів. Аппіан відносив їх до гетів (App., Mac., XVI, 1, 2), Полібій, Лівій та Плутарх вважали бастарнів кельтами (App., Mac., XVI, 1, 2; Polyb., XXV, 6; Liv., 44, 26, 11; Plut., Aem., Paul., IX). З деяким сумнівом до германців їх відносить Тацит (Tac., Germ., 46). Подібні твердження можна знайти у Страбона та Плінія Старшого. Згідно Діона Кассія, бастарни були "скіфським плем'ям" (Dio Cass., 51, 23, 2-3).

Дислокація бастарнів також змінюється. Страбон розташовує їх на кордоні з даками та гетами (Strabo, VII, 3, 13). Птолемей переносить бастарнів на північний схід Дакії і відносить їх до племен Європейської Сарматії (Ptol., Geogr., III, 5, 7; 10). Ю.К.Колосовська подає нам майже всі свідчення про їхню подальшу історію і схиляється до їх негерманського походження (Колосовская, 2000, с.59-61).

Археологічні дослідження також дають суперечливі відомості про батьківщину бастарнів. М.Б.Щукін вказував, що територія Одер - Нейса та Верхньої Вісли - це місце контактів губінської групи ясторфської культури та кельтів, і припускав, що її слід шукати на північ від цих пам'яток (Щукін, 1994, с.212). С.П.Пачкова вважає, що шукати її треба у Подніпров'ї (Пачкова, 2006, с.227). Загальний огляд поглядів на прабатьківщину бастарнів подав Ляхін Е.В. (Ляхин, 2010, с.6-7). Всі дослідники вважають що саме бастарни стояли у витоків зарубінецької та спорідненої їй культури Поянешті - Лукашівка. Ясторфські та губінські елементи прослідковуються на ранніх стадіях обох культур (Щукін, 1997, с.111). В цілому ця гіпотеза Ляхіна слушна, проте хотілося би зауважити, що в часи Августа пустелі в Подунав'ї не існувало (Ляхин, 2010, с.10-11), а навпаки тут знаходився етнічний "котел", в якому перемішувалися кельтські, іллірійські, сарматські, германські та фракійські племена.

Походу Марка Красса передувала інформація Діона Касія про переговори

Октавіана з даками та свевами (Dio Cass., 51, 22, 6-8). В цьому повідомленні міститься натяк на те, що вони могли стати потенційними союзниками Марка Антонія. Тому відправка Красса проти даків та бастарнів, що на чолі з своїм ватажком Дельдоном узимку 30/29 рр. до н.е. перетнули взятий в кригу Нижній Дунай, була вкрай важливим запобіжним заходом. Марк Ліціній Красс особисто відзначився в цій кампанії, вбивши власноруч ватажка бастарнів. Юпітеру Феретріно була принесена жертва, а обладунки бастарнського вождя (*spolia optima*) подаровані храму (Колосовская, 2000, с.61). В цій кампанії Красс виступає як захисник трибаллів та дарданів. Не випадково, що Діон говорить про союз римлян з гетами після того, як загроза бастарнської навали була ліквідована (Dio Cass., 51, 24, 6-7). Красс ще на рік залишився в Мезії, де йому прийшлося вирішувати складні питання з підкорення медів та сердів, забезпечувати спокій серед одриссів та вирішувати інші проблеми у фракійських землях (Dio Cass., 51, 25, 1-5).

В останній фазі військової кампанії Марк Ліціній Красс розгромив бессів, що намагалися завдати поразки Одрисському царству (Dio Cass., 51, 25, 5). Після цього походу територія Мезії була поділена. Західна частина опинилася під безпосереднім володінням Риму, а східна - від Діма до Добруджі - була передана Одрисському царству (Сапрыкин, 1988, с.618). Управління території покладалося на ватажків місцевих племен, а згодом її очолив префект міських громад Мезії та Трибаллії (*praefectus civitatum Moesiae et Triballiae*) (CIL, V, 1838). Узбережна частина Добруджі та Фракії до смерті Августа і вступу на престол Тіберія знаходилася під управлінням намісника провінції Македонії і складала особливий округ - *praefectura ogae maritimae*.

Перевід армії в прикордонні провінції вирішив і проблему розведення двох старих суперників - сенат та народні збори. Проте всі лаври військової операції вже залишалися Октавіану. Він навіть не дав титулу "імператор" Крассу, хоча безумовно, за республіканськими традиціями, той його заслуговував (Dio Cass., 51, 25, 2). Всі досягнення полководців Октавіана переносилися вже автоматично на пропагандистську кампанію по звеличуванню принцепса. Важливо зазначити також, що балканська політична лінія, яка була першим успіхом Августа, ще до встановлення принципату логічно завершилася підпорядкуванням племен Мезії у 28 р. до н.е. та встановленням римського протекторату над Фракією.

У районі альпійських перевалів римські війська були задіяні в операціях по приборканню місцевих племен. Командував армією Публій Сілій, консул 20 р. до н.е. Результатом цієї кампанії стало утворення в 16 р. до н.е. римської провінції Норік (Dio Cass., 54, 20). В наступному році після битви у Боденського озера Тіберієм і Друзом були підкорені племена ретів і вінделіків (Dio Cass., 54, 22). На їхніх землях була утворена провінція Реція. Таким чином був створений плацдарм для наступу до Дунаю.

Логічним його продовженням стали військові дії на Балканах. Оскільки у першій фазі були підкорені кельтські племена, то певні військові дії були проведені в Далмації та Македонії. Кельти - скордиски та іллїрійці -

дентелети були розгромлені (Dio Cass., 54, 20). Бойові дії проти скордисків були викликані тим, що їх тривалий час асоціювали з союзниками бастарнів. Принаймні відомо, що під час походів бастарнів на Італію ті часто проходили через територію скордисків. У Фракії Марк Лоллій (консул 21 р. до н.е.) разом з Реметалком, дядьком та опікуном синів Котіса, розгромив в 16 р. до н.е. племена бессів.

У 15 р. до н.е. почалася війна в Паннонії. Паннонців - іллірійців захищали дві швидкі ріки - Драва і Сава. Війну проти паннонців очолив Марк Віпсаній Агріппа, а після його смерті в 12 р. до н.е. - Тіберій. Небезпека цієї війни зростала через близькість театру воєнних дій до Італії. Паннонці були розбиті, а їх зброя, всупереч військовому звичаю, була не спалена, а зламана і кинута в річку, щоб застрашити тих, які ще чинили опір (Flor., II, 24; IV, 12, 8-9).

Десь близько 13 р. до н.е. велике антиримське повстання почалось у Фракії. Три роки римські війська під командуванням Луція Кальпурнія Пізона вели важку боротьбу. Врешті - решт місцеві племена були підкорені, царем Фракії було поставлено Реметалка, який опирався на підтримку римлян, а Пізон був залишений у Фракії як намісник Августа. Після смерті Реметалка владу над однією частиною фракійців Август віддав його брату Рескупоріду, а над іншою - його сину Котісу.

Головне бажання римських імператорів в цих дунайських кампаніях полягало в прагненні зробити дружні царства кордонами Римської імперії. Для цього існували різні форми клієнтської залежності. Рим намагався використати вождів і царів з варварських племен як представників імператорської адміністрації та в ролі "буфера" проти інших племен. Варварські царі швидко погоджувались із залежністю від Риму. Тоді вони користувалися не лише підтримкою з боку Риму (моральною, економічною та військовою), але часто і римським громадянством на випадок непередбачених ситуацій.

В сучасних роботах російських дослідників є інший погляд на завдання зовнішньої політики Риму. Цікава концепція В.М.Парфьонова, згідно з якою Август для укріплення влади над військовими планував завоювання світу. Боротьба з Парфією, на його думку, викликала намір створити через германський напрямок обхідний коридор для удару по Парфії з тилу через Індію (Парф'єнов, 2002, с.109-110). Цікава концепція, однак, коли автор спирає її на обмежені географічні уявлення римлян, то вона руйнується історичними джерелами. Зокрема, ми наводимо приклад реконструкції мапи Римського всесвіту, розміщеної в портику Марка Віпсанія Агріппи (рис.2). Вона відповідала високому рівню обізнаності римлян в географії і співпадала з даними римських ітнераріїв.

Підкорення іллірійських та кельтських племен Паннонії слід розглядати як появу нової стратегічної лінії Римської імперії у дунайській політиці. Уже в 13 р. до н.е. утворився союз іллірійських та фракійських племен, що став реальною загрозою для Іллірика, Македонії, Фракії. Мезійські васальні царства також не витримали ролі буферу. Т.Моммзен стверджує,

що військова діяльність Луція Пізона, що був на його думку першим справжнім намісником Мезії, дала змогу не тільки відбити напад бевів, але й привела до порушення “зв’язку між дако - фракійськими племенами” (Моммзен, 2002, с.27).

Метою цієї кампанії стала підготовка підґрунтя для створення повноцінних балкано - дунайських провінцій Паннонії і Мезії та вихід на кордон по р.Дунай. Вважається, що цей план сформував Марк Віпсаній Агриппа перед своєю смертю у 12 р. до н.е. Після його смерті керівництво військовими силами очолив консул 13 р. до н.е. Тіберій (Tib. Claudius Tib. F. Nero). Інший пасинок Августа був залишений в Германії, щоб здійснити ряд превентивних походів проти германських племен. Кампанії Тіберія та Друза проти паннонців та германців велися в 12 - 9 рр. до н.е. Відомості про дії Тіберія надзвичайно скупі (Dio Cass., 54, 31). Найбільший опір чинили римлянам далмати, бревки та скордіски. Український дослідник цього питання І.Т.Зомбор на підставі вивчення джерел та літератури робить висновок, що результатом походу стало приєднання земель між р.Савою та р.Дравною до складу провінції Іллірик (Зомбор, 2001, с.142). Принаймні до паннонсько - далматинського питання ці нові землі перебували в складі цієї провінції. В ході кампанії у 11 р. до н.е. Іллірик був переведений у ранг імператорських провінцій. У результаті всіх цих завоювань північний кордон Імперії пройшов по Верхньому і Середньому Дунаю. Лінія Нижнього Дунаю також вимагала зміцнення.

Самим заплутаним в цій історії є визначення часу та об’єкту походу намісника Іллірика Марка Вініція. А.Премерштейн вважав, що похід Вініція за Дунай відбувся у 14 р. до н.е. з Карнауту до Норіку. На думку К.Пача, похід міг бути здійснений з південного сходу Паннонії, у 10 - 9 рр. до н.е. А.Мочі вважав, що цей похід був здійснений 10 р. до н.е. з території Верхньої Мезії (Syme, 1938, р.399-400). В написі є чисельні лакуни (рис.1) (ILS, 8965; Dóbo, 489). Ми вже неодноразово згадували, що там немає відомостей про даків. Вочевидь, похід проти бастарнів відбувався окремо від рейду проти котинів, озів, теврисків і анартів, оскільки вони були лише приборкані (profligavit). Бастарни та їх союзники були переможені в ході битви (exercitum vicit). Ю.К.Колосовська припускала, що це могли бути даки. Однак, зовсім недавно Д.Дзіно висловив цілком слушне припущення, що похід М.Вініція був підготовкою до боротьби з Марободом і мав на меті охопити зі сходу територію його держави (Dzino, 2010, р.141-143).

В 12 р. до н.е. римське військо під начальством Друза Клавдія Нерона, пасинка Августа, перейшло Рейн і просунулося далеко вглиб Германії до Ельби. У 12 - взимку 11 рр. він, відбивши напад германців, перейшов через землі узіпетів, батавів, потім прийшов в землі сугамбрів. Під час походу він підкорив фрізів та вдерся в землі хавків. Тут у нижній течії Рейну мав певні проблеми з ефективним використанням флоту, оскільки відлив тримав кораблі далеко від узбережжя Океану. Врятували положення підкорені фрізи, які своєю піхотою дали змогу Друзу відступити на римську територію (Dio Cass., 54, 32). Навесні 11 р. походи Друза

відновилися. Він повторно форсує Рейн. Остаточо приборкує узіпетів, вдирається в землі сугамбрів і, форсуючи Везер (Visurgis), переходить на землі херусків. Пройти так далеко йому дозволило протистояння сугамбрів та хаттів. В 9 р. до н.е. Друз провів ряд військових акцій проти херусків та свевів. Після форсування Везера та військових дій проти хаттів він доходить до Ельби (Albis), яку мав намір форсувати. Проте певні труднощі примусили його повернути і під час зворотнього походу до Рейну він впав з коня та помер від якоїсь хвороби (Dio Cass., 55, 1). За тілом молодшого брата було надіслано Тіберія, що доставив його в Рим. Після поховань він повернувся для завершення кампанії проти паннонців та далматів. В 8 - 7 рр. германську кампанію продовжив вже Тіберій. У всіх германських племен були взяті заручники, крім сугамбрів, що приєдналися пізніше. Таким чином, римляни в походах 12 - 7 рр. захопили всю північну частину Германії до Ельби, утворивши з підкорених земель нову провінцію Германію (Wells, 1972, p.157). Успіх Друза, закріплений угодами, вочевидь був переконливий. Думається, логічним було, що похід Вініція міг бути здійснений в межах цього плану, для того щоб відрізати Маробода від небезпечних даків, тоді його хронологія зміщується в межах 8 - 6 рр. до н.е.

Не у всіх сферах дії римлян були успішними. На мезійському напрямку фракійці бесси завдали ряд ударів по римським володінням. Було навіть вбито Рескупоріда сина Котіса, що мусив згідно з угодою з Августом контролювати Нижню Мезію (Північну Болгарію). Верхня Мезія (Югославія), населена гетами, після навали сіалетів була приєднана до Македонії. (Dio Cass., 54, 34).

Наступні події зовнішньої політики були пов'язані з царством Маробода. Цей ватажок свевського племінного союзу з племені маркоманнів у 8 р. до н.е. очолив це утворення і використав сприятливу можливість для посилення саме в добу римсько - парфянських протиріч. Після переселення з середньої течії Ельби на територію Богемії (суч. Чехія) в наслідок походів Друза. Як справедливо вказує Ю.К. Колосовська, у формуванні двох германських племінних утворень були вибрані різні стратегії. Арміній, ватажок хрусків, зайняв відверто антиримську позицію, а Маробод намагався досягнути своєї мети проводячи політику угод та компромісів з Римом (Колосовская, 2000, с.42). Його союзниками стали великі свевські племена семнонів та лугіїв. З їхньої допомогою він і створив свою державу - силою та угодами ("aut bello domuit, aut conditionibus iuris sui fecit" (Vell. Pat., II, 108).

Діон Кассій в своїй 55-ій книзі наголошує, що на рубежі нашої ери Август має серйозні проблеми з набором військ. Закінчувався термін служби преторіанців. Це вимагало виплати 32 тис. сестерціїв. Загальна чисельність легіонів в той час становила за даними Діона Касія 23 чи 25 (Dio Cass., 55, 23, 2). Крім цього в його розпорядженні були міські когорти столичної охорони (vigils) та преторіанці. Перші складали 4 когорти по 6 тис., а другі 10 когорт по тисячі преторіанців в кожній. До легіонів мають бути додані допоміжні підрозділи піхотинців, кінноти та моряків, про номери, назви і чисельність яких Діон не мав точної інформації (Dio

Cass., 55, 24), і вони можуть бути відновлені лише за даними епіграфіки та археології. Тому новою лінію стратегічної поведінки стало використання допоміжних військових з'єднань з варварського середовища. Ця позиція привела до утворення буферних васальних царств. Тому титул царя та вершницькі ознаки Маробода (Dobiasz, 1960, p.155), набір тілоохоронців з батавів та інших племен сприймаються як ознаки цього нового політичного курсу. Ще в добу боротьби з Антонієм Октавіан, за прикладом батька, мав загопи охоронців - вершників, яких Діон називає батавами та евокатами. Він також говорить і про спеціальні загопи, які формувалися за особливими наказами імператора для здійснення окремих функцій та для охорони та перевезення вантажів (Dio Cass., 55, 24).

В 1 - 4 рр. н.е. Елій Кат переселяє в межі Мезії 50 тис. гетів, що заселяли лівий берег Мезії (Syme, 1971, p.54). Одночасно була здійснена експедиційна розвідувальна кампанія у північну Германію. Тіберій, що повернувся із заслання, очолив її. В ході її проведення дії армії підтримували активно підрозділи флоту, тому римлянам вдалося добре вивчити узбережжя і познайомитися з новими германськими племенами, що мешкали в дельті Везера та Ельби (Dio Cass., 55, 28, 3). Реальним є те, що саме результати цієї експедиції привели Августа і Тіберія до думки про встановлення нового кордону по Ельбі (Щукин, 2005, с.40). В наступному 6 році розпочалася нова кампанія проти германців. Новим стало рішення про послаблення Маробода, оскільки наслідком його посилення стала масова втеча римського населення (купці, ремісники та спеціалісти) та реформа військової справи за римським зразком. Його армія стала налічувати до 70 тис. піхоти та 4 тис. кінноти. Римляни планували завдати подвійного удару з Паннонії і Германії. Але у цей момент в тилу у Тіберія спалахнуло повстання паннонців і далматів, що ненавиділи римську владу. Мотивом до повстання послужив набір військ для германського походу Тіберія. Як повідомляє Діон Кассій першим, хто зустрів опір десидіатів та інших іллірійсько - паннонських племен став намісник Далмації і Паннонії (а точніше провінції Іллірик) Валерій Мессалін. На допомогу йому рушив Цеціна Север, військовий командир загонів, що були розміщені на території Мезії, де було створено військовий округ (Dio Cass. 55.29). Проте дії намісників і розгром деяких племен на р. Драва підняли на боротьбу всі племена Іллірії. Керівник повстання Батон зумів згуртувати непогану армію з паннонського племені бревків і підступити впритул до Сірмія. Цеціна Север змушений був залучити для боротьби з повстанням царя Фракії Реметалка з його військом (Dio Cass., 55, 30). До загальної незадовільної ситуації для римлян додався напад на Мезію даків та сарматів. Військовим підрозділам Севера прийшлося відійти для її захисту, а Тіберій, що змушений був перервати заплановану кампанію проти Маробода, уклавши з ним угоду про мир, рушив на зустріч з Валерієм Мессаліном і об'єднався з ним в Сіскії. На той час повстання охопило всю провінцію Іллірик. В 7 р. повсталі здійснили навіть напад на Македонію. У 8 р. військово положення погіршилося спалахом епідемії.

Загальний стан провінцій останніми роками правління Августа не був спокійним, всюди відбувалися бродіння і росло невдоволення фіскальною політикою Рима, поборами і вербуванням. Бродіння мало місце у всіх провінціях Єгипту, Іспанії, Галії, але особливо сильно воно було в двох провінціях північного сходу - Далмації і Паннонії. Невдоволення, що довго нагромаджувалося, перейшло в 6 р. н.е. до відкритої війни. Скориставшись від'їздом намісника провінції Марка Валерія Мессали на германський фронт, далматинці повстали, знищили римський гарнізон, що залишився, і вже готовими були йти на самий Рим. До далматинців приєдналися паннонці. Загальне число повсталих, за свідченням Веллея Патеркула, доходило до 800 тис. людей, з них 200 тис. знаходилися зі зброєю та 9 тис. вершників.

Під впливом тривожних чуток, що приходили з бунтівних провінцій, суспільний настрій в Римі в ці роки був надзвичайно тривожним, створився стан, що можна порівнювати з часом другої Пунічної війни. Загальному настрою піддався і сам імператор, що говорив в одній з своїх промов в сенаті, що вороги через 10 днів візьмуть Рим. В терміновому порядку проводився набір військ, звідусіль стягувалися ветерани, вербувалися до військ раби і вільновідпущеники; знов на вербовані легіони негайно ж вирушали на фронт, був даний наказ про перекидання східних легіонів в Іллірік. В таких умовах продовжувати наступальні операції було неможливо і римляни вдалися до інших дій.

Перший етап розвитку дунайського лімесу починається після виходу римлян на Дунай і пов'язаний з прагненням імператорів перетворити його у важливу дорогу. Особливо активно використовується нижня течія Дунаю. Вже в перші роки н.е. тут споруджують і освоюють воєнні дороги. Ними користуються солдати IV легіону, отримавші за дії по визволенню Троезму назву Скіфського. Після утворення Мезії в 10 р. н.е. легіони, які стояли вглибині римської території (V Macedonica, IV Scythica) будують табори у Вімінації і Ретіарії. Вони з'єднують ці табори дорогою. В цей час вся прикордонна (придунайська) область була насичена легіонами (крім двох названих: VIII Augusta, IX Hispana, XI і XV Apollinaris, XX Valeria) та окремими допоміжними з'єднаннями. Ця концентрація була викликана частково зосередженням проти свевської держави Маробода, а з іншої сторони, розмахом паннонсько - далматійського повстання, в придушенні якого брали участь 10 легіонів, 70 когорт, 14 ал і близько 10 тис. ветеранів.

В 23 р. н.е. в придунайських областях було сконцентровано 8 легіонів. Правда лише 3 з них були розміщені біля самого Дунаю. У Карнунті стояв легіон XV Apollinaris, який виконував роль контролю за подіями в свевському царстві Ваннія, а у Вімінації і Еску стояли легіони IV Scythica і V Macedonica. Майже одночасно (18 - 20 рр.), у Тисо - Дунайську низовину були запрошені сармати - язиги. Саме вони повинні були формувати зону розділу дакійського та германського фронтів майбутньої римської політики.

Отже в ході контактів з дунайськими племенами римляни досягли успіхів. Вони формували не тільки новий курс, а й нові методи ведення

зовнішньої політики. Римський фактор став тим реагентом, який пожвавив етнічні процеси, що почалися із складних процесів взаємодії кельтських, германських, сарматських, іллірійських, фракійських етносів в зоні Карпатсько - Дунайських земель. Хронологічно цей період дунайської політики Риму можна поділити на три періоди (35 - 28 рр. до н.е.); (27 - 7 рр. до н.е.) та (6 - 23 рр.). Завершився він початком створення в регіоні нової стратегічної лінії, що згодом привела до утворення дакійського лімесу.

Ключові слова: Римська імперія, Август, Тіберій, зовнішня політика, Іллірія, Мезія, Паннонія, даки, бастарни, гети, кельти, германці, сармати.

Ключевые слова: Римская империя, Август, Тиберий, внешняя политика, Иллирия, Мезия, Паннония, даки, бастарны, геты, кельты, германцы, сарматы.

Key - words: the Roman Empire, Augustus, Tiberius, foreign policy, Illyria, Moesia, Pannonia, Dacians, Bastarnae, Getae, Celts, Germans, Sarmatians.

Бандровський О.Г. (м.Львів, Україна)

Дунайські племена та їх роль в зовнішній політиці Римської імперії в добу правління Августа та Тіберія
(Резюме)

Стаття присвячена аналізу чисельних джерел, що розкривають суть оригінальної системи багатограних контактів Римської імперії з племенами Подунав'я за часів правління Августа та Тіберія. Зовнішня експансія римлян, створення нових провінцій, клієнтських та буферних держав стали новими формами відносин. У рамках розглянутого періоду можна виділити три етапи цих відносин, які мали своїм логічним завершенням вихід римлян до Дунаю. Після подолання кризи, пов'язаної з паннонсько - далматинським повстанням, римляни починають формувати нову політику, яка була пов'язана з утворенням дунайського лімесу.

Бандровский А.Г. (г.Львов, Украина)

Дунайские племена и их роль во внешней политике Римской империи в эпоху правления Августа и Тиберия
(Резюме)

Статья посвящена анализу многочисленных источников, раскрывающих сущность оригинальной системы многогранных контактов Римской империи с племенами Подунавья во времена правления Августа и Тиберия. Внешняя экспансия римлян, создание новых провинций, формирование клиентских и буферных государств стали новыми формами отношений. В рамках рассматриваемого периода можно выделить три

этапа этих отношений, имеющих своим логическим завершением выход римлян к Дунаю. После преодоления кризиса, связанного с паннонско - далматинским восстанием, римляне начинают формировать новую политику, которая была связана с созданием дунайского лимеса.

Bandrovsky O. (Lviv, Ukraine)

Danube Tribes and Their Role in the Foreign Policy of the Roman Empire during the Rule of Augustus and Tiberius
(Summary)

The article is devoted to the analysis of numerous sources, which disclose the essence of original system of diverse contacts of the Roman Empire with the tribes of Danube River during the times of Augustus and Tiberius rule. The Roman foreign expansion, establishment of the new provinces, client and buffer states has become the new form of relations. Three stages of these relations can be defined within the period. They logically resulted with the Roman access to the Danube. Following the crises connected to Pannonia and Dalmatia revolts the Romans starters forming their new policy represented by establishment of the Danube Limes.

Література

- Археология Венгрии. Конец II тысячелетия до н.э. - I тысячелетие н.э. - М., 1986. - Т.П.
- Бандровський О.Г. Формування зовнішньополітичного курсу Римської імперії в кінці I ст. до н.е. // *Carpatica - Карпатика. Старожитності Карпатського ареалу.* - Ужгород, 2010. - Вип.39. - С.98-114.
- Буданова В.П. Готы в эпоху Великого переселения народов. - СПб., 2001.
- Грушевський М.С. Історія України - Руси. - К., 1913. - Т.1.
- Зомбор І.Т. Завоювання Римом Паннонії // *Carpatica - Карпатика.* - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.140-144.
- Колосовская Ю.К. Рим и мир племён на Дунае I - IV вв. н.э. - М., 2000.
- Ляхин Е.В. К вопросу о прародине бастарнов // Историческое исследование в Сибири: проблемы и перспективы: Сб. материалов IV региональной молодежной научной конференции / Отв. ред. Р.Е.Романов; Институт истории СО РАН. - Новосибирск, 2010. - С.6-11.
- Моммзен Т. История Рима. Провинции от Цезаря до Диоклетиана. - М., 2002. - Т.5. - Кн.8.
- Парфенов В.Н. Consilium coercendi intra terminos imperii (к проблеме преемственности европейской политики Августа и Тиберия) // *Античный мир и археология.* - Саратов, 2002. - Вып.11. - С.109-116.
- Шифман И.Ш. Цезарь Август. - Л., 1990.
- Щукин М.Б. На рубеже эр. Опыт историко - археологической реконструкции политических событий III века до н.э. - I века н.э. в Восточной и

Центральной Европе. - СПб., 1994.

Щукин М.Б. Рождение славян // *Strutum: структуры и катастрофы. Сборник символической индоевропейской истории.* - СПб., 1997. - С.110-147.

Щукин М.Б. Готский путь (готы, Рим и черняховская культура). - СПб., 2005.

Пачкова С.П. Зарубинецкая культура и латенизированные культуры Европы. - К., 2006.

Ременников А.М. Борьба племён Северного Причерноморья с Римом в III в. - М., 1954.

Сапрыкин С.Ю. Эллинические города и государства Западного и Северного Причерноморья в эпоху Римской империи // *История Европы. Древняя Европа.* - М., 1988. - Т.1. - С.618-629.

Dilke O.A.W. *Greek and Roman Maps.* - London, 1998.

Dobias J. King Marobodus as a Politician // *Klio.* - Berlin, 1960. - Vol.38. - H.1. - P.155-166.

Dzino D. *Illyricum in Roman Politics, 229BC - AD68.* - Cambridge; New York, 2010.

Mócsy A. *Die Vorgeschichte Obermoesiens im hellenistisch römische Zeitalter* // *AASH.* - 1966. - Bd.14. - fasc.1-2.

Patsch C. *Beiträge zur Völkerkunde von Siidosteuropa: Bis zur Festsetzung der Römer in Transdanuvien* // *SBAW in Wien. Philos.-hi.st. Kl. Wien.* - Leipzig, 1932. - Vol.21-1.

Syme R. *Roman Revolution.* - Oxford, 1939.

Syme R. *Danubian papers.* - Bucureşti, 1971.

Wells C.M. *The German Policy of Augustus.* - Oxford, 1972.

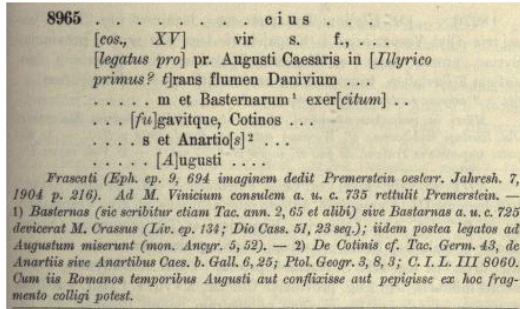

Рис. 1. Inscriptiones latinae selectae Inscriptio, Latin. - Berolini, apud Weidmannos, Dessau, Hermann, vol.III, p.2, S.XXXI.

Рис. 2. Мапа Марка Віпсанія Агріппи (Dilke, 1998, p. 32).